

Uchwała z dnia 13 stycznia 2005 r., III CZP 69/04

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

Sędzia SN Antoni Górski

Sąd Najwyższy w sprawie nieletnich Grzegorza G. i Jakuba R. oraz Mateusza P. i Leszka M. o czyn karalny, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 13 stycznia 2005 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2004 r.:

1. „Czy i jaki środek odwoławczy przysługuje na postanowienie sądu rodzinnego, wydane po prawomocnym zakończeniu postępowania opiekuńczo – wychowawczego postanowieniem o zastosowaniu środka wychowawczego (art. 46 u.p.n.), orzekające przepadek rzeczy;

2. czy dopuszczalne jest orzekanie w stosunku do nieletniego przepadku rzeczy po prawomocnym zakończeniu postępowania opiekuńczo-wychowawczego postanowieniem o zastosowaniu środków wychowawczych?”

podjął uchwałę:

Jeżeli w prawomocnie zakończonym postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym, w którym zastosowano wobec nieletniego środek wychowawczy w postaci upomnienia, sąd nie orzekł o przepadku na rzecz Skarbu Państwa środka odurzającego, postanowienie w tym przedmiocie może być wydane w postępowaniu określonym w art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198). Postanowienie to podlega zaskarżeniu apelacją.

Uzasadnienie

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienia prawne powstały na tle wykładni przepisów ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach

nieletnich (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 ze zm. – dalej: "u.p.n.") w sprawie, w której Sąd Rejonowy w Strzelcach Krajeńskich, uznając, że nieletni dopuścili się czynu karalnego określonego w art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198), orzekł w stosunku do nich środek wychowawczy w postaci upomnienia. Po uprawomocnieniu się tego postanowienia Sąd ten orzekł o przepadku na rzecz Skarbu Państwa przez zniszczenie dowodu rzeczowego w postaci woreczka z zawartością suszu roślinnego, wskazując jako podstawę prawną art. 44 k.k. w związku z art. 420 § 1 k.p.k. Postanowienie to zaskarżył prokurator, zarzucając naruszenie art. 55 ust. 2 u.p.n. i art. 424 § 1 k.p.k.

Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim powziął wątpliwość, czy i jaki środek odwoławczy przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji orzekające przepadek rzeczy, wydane po prawomocnym zakończeniu postępowania opiekuńczo-wychowawczego, jak również, czy w ogóle dopuszczalne jest orzekanie w stosunku do nieletniego przepadku rzeczy, a więc stosowanie środka wychowawczego, po prawomocnym zakończeniu postępowania opiekuńczo-wychowawczego.

Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze ma charakter szczególny. Podejmowane jest ono w stosunku do nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji lub dopuszczających się czynów karalnych (art. 2 u.p.n.), stosuje się w nim odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o trybie nieprocesowym, a w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez policję, powoływania i działania obrońcy – przepisy kodeksu postępowania karnego ze zmianami przewidzianymi w ustawie (art. 20 u.p.n.). Przepisy kodeksu postępowania karnego stosuje się też w postępowaniu poprawczym.

Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze uznawane jest za postępowanie cywilne, a sprawy opiekuńczo-wychowawcze za sprawy cywilne. Materialnoprawne normy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich należą do zakresu prawa rodzinnego. W sprawach tych odpowiednie zastosowanie mają zatem przepisy art. 506-524 k.p.c., zawierające ogólne zasady postępowania nieprocesowego, art. 568-578 i 579 k.p.c. dotyczące ograniczenia, zawieszenia, pozbawienia i przywrócenia władzy rodzicielskiej, a także – przez odesłanie zawarte w art. 13 § 2 k.p.c. – przepisy o procesie.

W postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym sąd zastosować może w stosunku do nieletniego, pojedynczo lub kumulatywnie, środki wychowawcze określone w art. 6 pkt 1-9 u.p.n. Środki te mogą być uchylane lub zmieniane w wyniku postępowania odwoławczego (art. 58-63a u.p.n.) lub w trakcie postępowania wykonawczego (art. 79 u.p.n.). Przewidziany w art. 6 pkt 8 środek w postaci przepadku rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego jest środkiem szczególnym, o charakterze przede wszystkim zapobiegawczym, a niekiedy także wychowawczym. Nie ulega wątpliwości, że powinien on być orzekany razem z innymi środkami wychowawczymi by wzmocnić ich oddziaływanie, a w niektórych wypadkach orzeczenie tego środka jest wręcz niezbędne, np. gdy chodzi o dowód rzeczowy w postaci przedmiotów, których posiadanie jest prawnie zakazane, jak broń czy narkotyki. W sytuacji, w której sąd nie orzekł o przepadku rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem przestępstwa, pomimo że zachodziła taka potrzeba, zastosowanie tego środka może nastąpić bądź w postępowaniu odwoławczym, bądź w toku postępowania wykonawczego. Problem powstaje wówczas, gdy w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym zastosowano jedynie środek wychowawczy w postaci upomnienia, a postanowienie stało się prawomocne. Postanowienie takie, jako orzeczenie merytoryczne, korzysta z powagi rzeczy osądzonej (art. 366 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 20 u.p.n.), nie może więc być zmienione ani uchylone, oznaczałoby to bowiem niedopuszczalne ponowne orzekanie w tej samej sprawie opiekuńczo-wychowawczej (art. 523 k.p.c. w związku z art. 20 u.p.n.).

Po udzieleniu upomnienia postępowanie wykonawcze nie toczy się, środek wychowawczy został już bowiem zrealizowany, nie istnieje więc możliwość skorzystania z trybu określonego w art. 79 u.p.n. Za brakiem możliwości orzeczenia o przepadku rzeczy związanych z popełnieniem przestępstwa w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym zakończonym prawomocnym postanowieniem o udzieleniu upomnienia przemawia też skreślenie art. 57 u.p.n. ustawą z dnia 15 września 2000 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 91, poz. 1010), która weszła w życie z dniem 29 stycznia 2001 r. Skreślony przepis art. 57 stanowił, że jeżeli środki, o których mowa w art. 6 pkt 7 (przepadek rzeczy) i 8 (zakaz prowadzenia pojazdów) u.p.n. nie zostały zastosowane przy orzekaniu środków wychowawczych lub poprawczych, sąd rodzinny stosował te środki odpowiednio przy zachowaniu przepisów art. 44-46 u.p.n. Przepis ten umożliwiał

sądowi zastosowanie tych środków nawet po uprawomocnieniu się postanowienia o zastosowaniu środka w postaci upomnienia. Rozwiązanie to było racjonalne, trudno bowiem godzić się z pozostawieniem nieletniemu przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa czy z przestępstwa pochodzących. Nawet w sytuacji, w której sąd rodzinny przez przeoczenie nie orzekł o przepadku tych środków, możliwe było wszczęcie postępowania opiekuńczo-wychowawczego w tym przedmiocie.

Skreślenie art. 57 ustawy taką możliwość wykluczyło, pozostawiając trudną do wypełnienia lukę. Trudno przyjąć, że ten skreślony przepis powinien nadal być stosowany, gdyż nieracjonalny jest zwrot nieletniemu przedmiotów związanych z popełnieniem przestępstwa, a wydanie przedmiotów, których posiadanie jest przez prawo zakazane, byłoby wręcz niedopuszczalne. Nie ma jednak podstaw prawnych do faktycznego zatrzymania tego rodzaju przedmiotów w dyspozycji organów państwowych, a przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie zawierają postanowień określających, jak należy postępować z przedmiotami stanowiącymi środki dowodowe w sprawie po jej prawomocnym zakończeniu. Rozważyć w tej sytuacji należy, czy powstałą lukę można wypełnić przez sięgnięcie do przepisów kodeksu postępowania karnego i odpowiednie stosowanie art. 420 § 1 k.p.k., przewidującego możliwość orzeczenia na rzecz Skarbu Państwa przepadku dowodów rzeczowych. W ocenie Sądu Najwyższego taką możliwość należy jednak wykluczyć ze względu na wyraźne rozgraniczenie zakresów odesłania do przepisów kodeksu postępowania cywilnego i kodeksu postępowania karnego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Przepis art. 20 u.p.n. wyraźnie odsyła do przepisów kodeksu postępowania karnego, gdy chodzi o postępowanie opiekuńczo-wychowawcze, tylko w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez policję oraz powoływania i działania obrońcy. Poza tym przepisy kodeksu postępowania karnego odpowiednio stosuje się w postępowaniu poprawczym. Jak widać zatem, brzmienie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie pozwala na odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego dla orzeczenia przepadku na rzecz Skarbu Państwa dowodów rzeczowych w postaci przedmiotów związanych z popełnieniem przestępstwa, gdy sąd nie orzekł o tym w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym i zastosował jedynie środek wychowawczy w postaci upomnienia.

Niewątpliwie obecny stan normatywny w tej kwestii ocenić należy jako nieprawidłowy, skoro ani ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, ani kodeks postępowania cywilnego, ani kodeks postępowania karnego nie stanowią podstawy do orzeczenia o przepadku na rzecz Skarbu Państwa dowodów rzeczowych w postaci przedmiotów związanych z popełnieniem czynów karalnych, gdy nie orzeczono tego środka w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym, zakończonym prawomocnie zastosowaniem środka wychowawczego w postaci upomnienia. Postulat dokonania odpowiedniej zmiany normatywnej należy w tej sytuacji uznać za uzasadniony.

Należy jednocześnie zwrócić uwagę, że jakkolwiek przedstawione zagadnienia prawne dotyczą szerszej kwestii, omówionej wyżej, to jednak ich rozstrzygnięcie musi pozostawać w związku z przedmiotem objętym postanowieniem Sądu Rejonowego, dlatego też Sąd Najwyższy nie jest uprawniony do formułowania tezy o walorze ogólnym. W okolicznościach sprawy chodzi o dowód rzeczowy w postaci woreczka z zawartością suszu roślinnego. Jeżeli susz ten stanowi środek odurzający, rozwiązania powstałego problemu należy w istniejącym stanie prawnym poszukiwać w przepisach ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198). Ustawa ta zawiera zakaz posiadania określonych w niej środków odurzających, substancji psychotropowych i innych, przewiduje też w art. 22 ust. 4 tryb postępowania w przedmiocie przepadku na rzecz Skarbu Państwa w wypadku, gdy nie zostało wszczęte postępowanie karne. Jeżeli zatem sąd rodzinny w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym zakończonym prawomocnie udzieleniem upomnienia nie orzekł o przepadku tego rodzaju środków na rzecz Skarbu Państwa, powinien powiadomić wojewódzkiego inspektora sanitarnego o ich zatrzymaniu w celu złożenia wniosku, o jakim mowa w art. 22 ust. 4 wymienionej ustawy. Postępowanie wszczęte na wniosek wojewódzkiego inspektora sanitarnego, jak wynika z przytoczonego przepisu, toczy się przed sądem rejonowym. Nie ulega wątpliwości, że sądem tym, gdy chodzi o nieletniego, jest sąd rodzinny (art. 15 u.p.n.). Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii nie określa szczegółowo trybu postępowania, zatem zastosowanie mają ogólne przepisy kodeksu postępowania cywilnego o trybie nieprocesowym (art. 506 i nast. k.p.c.). Postanowienie o przepadku środków odurzających jest postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, zatem środkiem odwoławczym od takiego postanowienia jest apelacja (art. 518 k.p.c.).

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 k.p.c., rozstrzygnął przedstawione zagadnienia, jak w uchwale.